

Благота ДРАШКОВИЌ

РАЗГРАНЕТ РАБОТЕН УЧЕБНИК ПО ИСТОРИЈА КАКО СРЕДСТВО ЗА АКТИВИРАЊЕ НА УЧЕНИКОТ ВО ПРОЦЕСОТ НА УСВОЈУВАЊЕТО НА ЗНАЕЊЕТО

Местото на учебникот по историја денеска

Појавата на новите медиуми во шеесеттите-седумдесеттите години од овој век во воспитанието и образованието како да ја доведе во прашање доминантната улога на учебникот во наставата по историја. Во тоа време многу педагози на големо им даваа предност на аудиовизуелните извори на знаењето. За тие медиуми, како што најчесто се случува, претерано и некритички се говореше, меѓутоа, кога настани отрезнување, по почетната еуфорија, осумдесеттите години се во знакот на учебникот. Иако денеска не е потребно да се докажува доминантната улога на учебникот, односно книгата како најстар извор на знаење во процесот на едукацијата, сепак ќе ве потсетам на некои мислења за книгата.

Стефан Звиер за значењето на книгата напишал: „Уште ни еден енергетски извор никогаш не подарил толку светлина, како што може во моментот да подари една мала книга и никогаш нема електричната струја да има толку моќ како печатената реч... Дали книгата мора да се плаши од техниката? Зарем техниката не се развива и усовршува поправо со заслуга на печатената книга? Насекаде, не само во посебните услови на живеење, книгата е алфа и омега на севкупното знаење, извор на сите науки“.

Авторот на мошне забележаниот наслов *Револуција на книгата* Р. Ескарпит ја споредува книгата со лебот и вели дека книгата е „предмет од ист култ, бидејќи беше духовен леб и голема човекова победа над незнаењето и ропството што го раѓа незнаењето“.¹⁾

¹⁾ Escart, R.: *Revolucija knjige*, Prosvjeta, Zagreb, 1972.

Во документите на Светскиот конгрес на книгата, одржан во 1982 година во Лондон, се истакнува дека „книгите можат потполно отколку било кој друг облик на комуникација да го ослободат она што во човекот е навистина човечно и да го направат со сета своја сила да потекнува од матицата која неговата сегашност ја поврзува со неговата иднина. Книгата е наједноставното, најразновидното, најбогатото и едно од најевтините средства за пренесување на мислите, значи најпогодниот инструмент за сознание, размислување и истражување, како и неопходно оружје на перманентното образование.

На тој конгрес посебно е разгледан проблемот на изработката на учебникот, како и односот на учебникот и другите медиуми во кои мнозина полагаа преголема надеж — дека во потполност ќе го заменат учебникот. Оценките за тоа внесени во документите на Конгресот се мошне интересни за нашата ситуација. „Наспроти новите тенденции во развиениот свет, предвидувањата по кои учебниците во голем дел би ги замениле радиото и телевизиските образовни програми, наставните средства, итн., сè уште не се проверени во земјите во развој. Всушност, иако тие драгоцените електронски образовни средства веќе скоро дваесет години имаат значајна улога, скоро сите земји во развој го увиделе значењето на учебникот во образованието и многу од нив презеле енергични мерки да го подобрат квалитетот и бројот на учебниците. Но малку од нив го достигнале саканото ниво на квалитет во поглед на содржината, инструкциите, изработката или бројот на насловите, или можноста тие учебници да дојдат до рацете на учениците“.

Ако овие оценки на Конгресот ги споредиме со нашата состојба ќе заклучиме дека нашите проблеми и потешкотии се слични.

Очигледно е, се разбира, дека учебникот сè уште и во нашите и во светски размери има *исклучително* значење во процесот на воспитанието и образованието, односно за развитокот на човечката моќ и способност. Но, со цел исправно да ме сфатите, сакам да нагласам дека учебникот не е и не може да биде единствен извор на знаење, единствена книга од која се учи, но му припаѓа најважното и централното место во процесот на едукацијата.

Денеска проблемот на преобразувањето на воспитанието и образованието ги зафаќа речиси сите земји на светот. Но таа исклучително сложена и одговорна работа не може успешно да се изведе без *промена* на концепцијата на изворот на знаењето, најнапред учебникот. Непобитно е дека *менувањето* на концепцијата на учебникот мора да биде градивен елемент на секоја образовна реформа. Реформските цели и задачи кои треба да

2) Документи Свјетског конгреса о књижи (Лондон, 7—11. 6. 1982). Југославенска комисија за сурадњу с УНЕСКО-м, Београд, 1982

се остварат низ преобразувањето на наставата како доминантен облик на организирањето на воспитанието и образованието нема да го реализираме ако ја изоставиме промената односно унапредувањето на концепцијата на учебникот.

За жал, анализата на реформските документи за образовно-воспитната дејност во нашата земја не доведува до заклучок дека учебниците воопшто, а тоа значи и учебникот по историја, како и целата образовна технологија, останале „потполно надвор од интересот на носителот и проектантот на реформите, па е можно да се изведе заклучок дека прашањето на „реформирањето“ на учебничката литература не е од некое посебно значење за преобразувањето на воспитанието и образованието“.³⁾

Анализирајќи го овој проблем, Н. Вученов нагласува дека „работата врз реструктурирањето на школските книги и учебници мора да претставува составен дел на секоја школска реформа“.⁴⁾

Дидактичко-методолошко обликување на учебникот во функција на активизација и самообразување на ученикот

Кога зборуваме за учебникот по историја како средство за активирање на ученикот во процесот на усвојувањето на знаењата во основните и средните училишта, тогаш е потребно да се истакне дека учебникот за настава по историја е и денеска основен, задолжителен и најважен извор на знаење. Тоа е содржајно и дидактички посебно обликувана книга за учење, напишана врз основа на наставниот план и програма, книга којашто учениците секојдневно ја употребуваат во своето образование. Тој извор на знаење ако сакаме да биде средство за активирање на ученикот, мора да биде дидактички обликуван во согласност со структурата на процесот на образованието, првенствено со структурата на наставата — најорганизираниот процес на едукација.

Имено, учебникот по историја е дидактички транспонирана историска наука — таа врз основа на педагошки, психолошки и дидактичко-методски начела се преработува. Со тоа дидактичкото обликување на една од основните одредници на учебникот по историја кој треба да овозможи активирање на ученикот, односно директно комуницирање на ученикот со учебникот, без посредување на наставникот. Во тоа е и неговата посебност (*diferentia specifica*) во однос на останатите книги со историска содржина. Вредноста на современиот учебник се утврдува и според тоа

³⁾ Malić, J.: *Koncepcija suvremenog udžbenika u funkcii samoupravljanja* (doktorska disertacija), Zagreb, 1982.

⁴⁾ Вученов, Н.: *Тенденције и првци промена уџбеника као сувременог средства педагошке комуникације, и: Уџбеник као предмет научних истраживања*, Београд, 1982.

колку и како ги упатува учениците на останатите извори на знаење кои ученикот ги употребува во своето образование. Учебникот по историја, значи, не е извор на историското знаење туку е и своевиден водич до останатите извори на знаење. Тој мора да ги упатува учениците на останатите книги кои што ученикот ги употребува во своето образование: историската читанка, енциклопедијата, лексиконот, атласот и сл. Сите тие извори на знаење треба да го поттикнат ученикот на усвојување на содржината, на мисловната и работната активност, на своевидни истражувања.

Очигледно е, ако сакаме учебникот по историја да има висока ефикасност на сите рамништа на воспитанието и образованието, да сфатиме дека непроценливо значење има неговото дидактичко обликување. Без модерно дидактичко обликување на учебникот по историја не е можно позначајно да се активира ученикот во наставниот процес и да се оспособи за самообразување.

Според тоа, дидактичката компонента не е сама по себе цел, туку тврдам дека дидактичката осмисленост на учебникот по историја во директната и незаменлива функција на активизација на ученикот, неговото воведување и оспособување за сознавање на историјата, односно за развој на историскиот начин на мислењето. Имено, дидактичката апаратура не е носител на информацијата туку начинот, методот како да се дојде до таа информација, правилно да се сфати, разбере и усвои. Успешно дидактички обликуваниот учебник ќе се сведе на *вистинската мерка* за посредување на наставникот помеѓу учебникот и ученикот. Тоа дидактичко посредување во наставата по историја мора најповеќе да биде присутно во V, VI и VII одделение, додека во VIII одделение на ОУ и во I и II клас на средните училишта учениците би морале да бидат оспособени речиси за самостојно учење од учебникот по историја. Според тоа, сосема е логично учебниците по историја во ОУ да бидат дидактички темелно обликувани, а веќе на почетниот степен од средното образование да се намали нивната дидактичка апаратура. Учебникот за тоа ниво треба послободно да се конципира како да прави *постепен премин* на самостојно учење, односно на самостојно ползување на стручната и научната литература.

Учебникот дидактички го обликуваме, „заради порационално, поекономично и поефикасно образование“.⁵⁾ Ова сознание дека дидактичкото обликување битно придонесува за ефикасноста на учебникот по историја не смее да нè одведе во друга крајност која ќе се огледува во претераниот дидактицизам.

Ова зборување за местото на учебникот по историја меѓу останатите извори на знаење и за неговата дидактичка структура

⁵⁾ Poljak, V.: Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika, Zagreb, 1980.

има за цел да нè поттикне на размислување за неговото унапредување односно што пофункционално користење, а не да го поставиме очекувајќи ја неговата замена со други извори на знаење.

Разгранетиот учебник по историја овозможува голема активизација на ученикот

Учебникот со кој ќе ја оствариме саканата активизација на ученикот во процесот на здобивањето на знаењата е *разгранетиот работен учебник по историја*. Тоа е учебник кој битно ќе придонесе за трансформација на ученикот од педагошката состојба на објектот во педагошката состојба на субјектот, учебник кој не ги пренесува само готовите знаења, туку кој им овозможува на учениците да се здобијат со оперативо и креативно знаење, учебник кој ќе ја измени активноста на наставникот во корист на ученикот, учебник кој ќе му овозможи на ученикот да научи да учи односно кој ќе го оспособи за *самообразување*, и конечно учебник кој повеќе ќе *формира* отколку информира. Таков учебник односно книга за работа има посебно значење во нашето општество, во кое тежиштето на преобразување на процесот на едукацијата е на *самообразувањето и перманентното образование*.

Самообразувањето и активизацијата на ученикот се неодојливи од образованието и секое добро организирано учење содржи во себе активизација на ученикот односно самообразување. Тоа прераснување на учењето, со активност на ученикот, во самообразувањето може и мора да го придонесе ученикот по историја. Но оспособувањето на ученикот за самообразување не се остварува автоматски, не се одвива стихиски паралелно со созревањето на личноста на ученикот. Тоа мора да биде добро програмиран и воден процес, тоа е организирано проучување како треба да се учи. Понатаму, оспособеноста за самообразување учениците треба да ја стекнат во добро организираниот наставен процес во кој треба да *доминира активноста* на ученикот и водството на наставникот. Недопустливо е учениците за самообразување да се оспособуваат спонтано и како автодиктати надвор од наставниот процес. Колкаво внимание нашето општество полага во самообразувањето и перманентното образование најдобро зборува Резолуцијата на X конгрес на СКЈ: „„Сите облици и нивоа на воспитување и образование е потребно да се развиваат како делови од целосната концепција на перманентното образование. Неопходна е општа ориентација на оспособувањето на младите и возрасните за самообразование“. Непобитно важна е улогата на учебникот по историја, особено неговата дидактичка структура и начинот на неговата употреба во наставниот процес при активирањето и оспособувањето на учениците во основните и средните

училишта за самообразување и перманентно образование. Затоа наставникот по историја треба функционално да го комбинира дидактичкиот систем на проучување и дидактичкиот систем на самостојна работа на ученикот.

При воведувањето и разгледувањето на поимот *разгранет работен учебник* по историја, нужно ни се наметнува прашањето — што под тоа се подразбира. Во нашата училишна практика главно повеќе нема традиционални учебници по историја, туку во речиси целата земја се употребува работниот учебник од различен квалитет, а во некои средини се отишло и подалеку што *стандард на опремата* за настава по историја станал разгранетиот работен учебник.

Првиот југословенски работен учебник по историја се појави пред дваесет години во „Школска книга“, а првиот разгранет работен учебник пред десетина години. Таквиот учебник опфаќа:

1. Учебник кој содржи:
 - а) информативна функција и
 - б) трансформациона функција.
2. работен бележник, односно работни листови
3. историска читанка
4. историски атлас.

Споменатите наставни средства мораат да бидат меѓусебно функционални поврзани и условени. Учебникот има централно место и тој е иницијатор на вклучувањето на наведените дидактички материјали во наставниот процес. Досегашните искуства потврдуваат дека самиот учебник, без придружба на наведените дидактички односно работни материјали, колку и да биде добар, не е потполно решение.

Денеска разгранетиот работен учебник треба да стане *стандард* на програмската опрема која ќе осигури успешна настава по историја, посебно кога се работи за активизација на ученикот во наставниот процес, односно за оспособување за самообразование и перманентно образование.

Разгранетиот работен учебник по историја наскоро ќе стане само темелен дел од повеќеизворната рамка на чие производство се работи веќе неколку години во „Школска книга“. Повеќеизворната конструкција за историја, освен разгранетиот учебник, ќе го сочинуваат дијасликите, повеќеслојните слики (графофоллии), елементарниот филм, магнетофонски ленти, плочи, вистински (кокретни) наставни средства, сидни слики (во боја и еднобојни), сидна лента на времето, книга за наставникот и др. Според тоа, повеќеизворниот склоп е збир на извори на знаења и наставната опрема која ќе овозможи максимална активизација на ученикот во неговото воспитување и образование. Првата таква конструкција е произведена за наставата по историја во V одделение.

Сите извори на знаење во склопот се меѓусебно функционално поврзани и условени, а во наставниот процес секој извор

се вклучува тогаш кога со него може да се постигне најдобар резултат во учењето, активизацијата на ученикот и поучувањето.

Анализата на дидактичките функции на разгранетиот работен учебник по историја нè доведува до заклучок тој да ги содржи сите најбитни елементи за успешна активизација на ученикот во стекнувањето на знаењата.

Учебникот по историја содржи информативна и трансформациона функција и во него е можно да се вгради сето она што тој учебник го чини современ и со успешно наставно средство, особено за смислена активизација на ученикот во наставниот процес.

Информативната функција на учебникот по историја ги опфаќа историските содржини пропишани со наставната програма која ученикот мора да ја научи. Споменатата функција на учебникот треба, значи, да одговори на прашањето што ја опфаќа содржината на учебникот, дали е актуелен, дали придонесува за марксистичко сфаќање на историјата, односно формирање на историска свест на ученикот, дали е примерен во психофизичките можности и дали пробудува интерес кај ученикот. Информационската функција на учебникот по историја ја одредува наставната програма во која, според одредените критериуми, класифицираната историска содржина станува образовна содржина. Така одговорноста за информативната вредност на учебникот ја сноси главно наставната програма по историја.

Трансформационската функција на учебникот е негова темелна одредница за која е одговорен авторот, рецензентите, педагошкиот советник, комисијата за учебници и уредникот. Таа го прави учебникот посебна школска книга и мора да одговори на прашањето како учениците ќе ја усвојат одредената историска содржина, односно каква е општата концепција на учебникот, посебно каква е неговата дидактичка структура, особено оној дел кој треба да ги активира учениците во наставниот процес и да овозможи личноста на ученикот повеќе да формира отколку да информира, и ученикот повеќе да се научи да учи отколку да учи. Трансформационската функција на учебникот во нашето општество има исклучително значење бидејќи треба да придонесе за оспособување на ученикот за самообразување и перманентно образование. Имено, денеска ученикот во текот на институционалното образование може да го усвои само минимум потребното знаење, па образованието на современиот човек мора да трае така долго како и неговиот живот. Освен тоа, трансформационската функција на учебникот мора да ја опфати и систематизирачката, интегрирачката и координативна компонента, како би осигурала висок квалитет на знаењата и најефикасна употреба на сите извори на знаења.

Очигледно е дека овде акцентот е даден на методот на учењето. Наставникот по историја мора да го научи ученикот по

пат на составни вежби, поучувања, претворајќи го дијалогот во скипна работа, во навика, развивајќи ја способноста на историското мислење, разбирањата на односите меѓу анализата и синтезата, смислата за организирана работа, умешноста и способноста како и потребата за самообразување. Современиот учебник не може да го добие тој атрибут ако не ангажира, односно ако не ја организира мисловната и работната активност на ученикот, неговата критичност и самостојност.

Денеска сосема преовладува лошото мислење дека учебникот по историја треба да биде „складиште на податоци“ и дека неговата вредност се оценува првенствено со количината на информации што ги содржи. Трансформацијата на современиот учебник по историја се одвива во правец на намалувањето, стеснувањето на текстовите кои што биле носители на информации, а сè поголемо внимание и повеќе простор се дава на дидактичката односно методичката апаратура првенствено поради потребата мисловната и работната активност на ученикот во неговото воспитание и образование да биде што поголема. И поправо дидактичкото обликување на учебникот по историја кое ја следи структурата на наставниот процес дава големи можности за активизација на ученикот во сите етапи на наставата — во *подготвувањето* или воведувањето на ученикот во содржината на новата наставна единица или тема, во *обработката* на содржината која се одвива по оптималните дидактички чекори, во *повторувањето*, *вежбањето*, *систематизирањето на знаењето*, и во *проверувањето* на знаењето и способноста. Поради тоа ние мораме сериозно и почесто да расправаме како во наставата, како најорганизиран процес на едукацијата да се активира ученикот, до колку сакаме битна интенција на нашата реформа, оспособување на ученикот за самообразување што е израз на времето во кое живееме, за да не доживее пораз. Имено, во наставната практика денеска уште не се доволно искористени големите можности за активирање на ученикот во наставниот процес што го дава работниот учебник, а успехот на преобразување на воспитанието и образованието првенствено зависи од оспособувањето на младите за самообразување. Сето ова што го наведов недвосмислено нè води до заклучокот: добар е оној учебник по историја кој води, поттикнува и овозможува ученикот со сопствена активност самостојно да размислува и го усвојува сознанието, а неприфатлив е оној учебник којшто ученикот го става во ситуација пасивно да го усвојува градивото.

Работниот бележник — работните листови се работен дел на разгранетиот учебник. Тоа е дидактички материјал наменет за учениците и наставниците за активирање на ученикот, за примена на знаењата и за самоувереност на знаењата и способностите. Имено, проверката на знаењата и способностите на ученикот за самостојна работа е дел од процесот на учењето. Освен тоа секој човек сака да биде запознаен со успесите во работата.

Информираноста на ученикот за тоа го стимулира за понатамошно учење. Работниот бележник, односно работните листови не се додатен, нов извор на знаења туку снаодлив дидактички материјал кој ја опфаќа само содржината на учебникот. Тој може да биде интегрален дел или во посебна „дидактичка придружба“ на учебникот. Искуството покажува дека поради обемот на учебникот и неговата повеќекратна употреба е покорисна ако работниот дел на учебникот физички биде засебен дидактички материјал. Тој работен дел на учебникот по историја треба да биде обликуван така како би дал поттик и можност во сите фази на наставната работа за активирање на ученикот, за негова самостојна работа за примена на здобиеното знаење и способност и за проверување на знаењето во смисла на добивање на повратните информации.

Значи, работниот бележник, односно работните листови му овозможуваат на наставникот активирање на ученикот во сите фази на наставниот процес. Меѓутоа, од нејзината примена зависи дали таа сака да ѝ послужи на нејзината намена или ќе претставува додатен товар на учениците во наставата по историја. Правило е овој дидактички материјал да не се ползува претежно како облик на домашни задачи, со него главно треба да се служи на часовите по историја. Со работниот бележник можеме да ги воведеме учениците во ново градиво, да се искористи за уводно повторување, да послужи во текот на обработката на градивото, да го употребиме во завршниот дел на часот за утврдување, повторување и интеграција на содржината. Одговорите на ученикот на прашањата и задачите од работниот бележник мораме да ги проверуваме, без оглед на тоа во кој дел од наставниот час ги ползуваме, како учениците кои правилно не одговориле да ги испратат своите одговори. Тоа е воедно и самоконтрола на ученикот.

Историската читанка е составен дел од разгранетиот работен учебник и со учебникот мора да биде најважна и најмногу употребувано наставно средство во современата настава по историја. Таа овозможува исклучително ефикасно и разновидно активирање на ученикот. Работата врз текстовите на читанката му овозможува на ученикот во наставата по историја, да се служи со методите на историската наука и да истражува, открива, навистина она што е веќе откриено, но за него непознато, ново. Таков начин на работа го доведува ученикот во ситуација максимално мисловно и работно да се ангажира, самостојно да заклучува и да се оспособува за самообразување. Целта на работата со текстовите од читанката не е во тоа во училиштата да се формираат мали историчари, туку ученикот, најнапред под водство на наставникот, а потоа самостојно, да ги реконструира историските настани, да го развива историското мислење, да работи со документи, да бара битно во мноштвото од факти, да ги компарира и синтетизира историските појави, научно да се служи со лите-

ратура итн. За да се дојде до смислено читање и критички анализи на изворите и историските настани, вреди да се работи на историските текстови, со примерите за ученикот, веќе во V одделение на ОУ. Таква работа потребна е систематски да се унапредува и да ги зголемува барањата од одделение до одделение.

Ако со историската читанка сакаме да оствариме нешто што сакаме, тогаш и таа мора да биде дидактички обликувана. Најважниот елемент на тоа обликување е *задачата за самостојно работење на ученикот*. Поради тоа е потребно пред секој текст да му се постави на ученикот основната задача, и да се насочи. Како пример за таква работа можат да ни послужат некои од задачите:

— Во текстот откријте и формулирајте ја главната мисла.

— Овој текст по читање треба збиено писмено да се репродуцира, а тоа значи да се отфрли небитното и споредното.

— Откријте и формулирајте ги главните мисли на секој дел од овој текст и поврзете ги во прегледна целина.

— Интерпретирајте ја содржината на текстот, но внимавајте точно да ги изразите основните мисли и идеи на текстот.

— Напишете краток реферат врз основа на овој текст.

— Напишете и изнесете го текстот во облик на содржина

— Истражете . . .

— Споредете . . .

— Одредете свој став спрема . . .

— Воочете и обработете ги во облик на широко толкување историските поими . . .

— Испишете ги во облик на тези прашањата кои се решени и оние кои не се решени . . .

— Оценете ги историските личности за коишто се зборува во текстот.

— Извршете стручна оценка (рецензија) на содржината на оваа статија.

— Напишете за весникот информативен приказ на понудениот текст.

— Систематизирајте ги сите историски настани на содржината во текстот.

— Анализирајте како економско-социјалната подлога влијаела врз историските настани содржани во текстот. Тоа ќе го обработите во облик на тези.

— Откријте и опишете ги новите идеи кои ги содржи овој текст.

— Обработете во облик на тези во што е значењето на историскиот процес содржан во овој текст за понатамошниот развој на општеството.

— Обработете во облик на пократок реферат кои од основните карактеристики изнесени во текстот ги забележувате во современа светлина.

— Споредете ги ставовите од текстот А со ставовите во текстот Б и проверете го критичкото расудување на изнесените ставови.

— Изработете графички приказ . . . врз основа на податоците во овој текст.

— Анализирајте го понудениот текст и опишете го карактерот на историскиот процес во кој за него се пишува.

— Овој текст треба скоро да се анализира бидејќи за проблемите што тој ги донесува ќе водиме расправа. За таа цел направете ја потребната белешка.

Иако читанката е составен дел на разгранетиот работен учебник, нејзината содржина ученикот треба да ја усвои само на ниво на *информации*.

Содржината на читанката ќе му помогне на ученикот да добие поцелосна и попотполна слика за историските настани, ќе му долови живи настани со пластичниот јазик, ќе делува на емоциите и фантазијата на ученикот и така ќе го изразува неговото размислување за историските процеси и личности. Основната задача на читанката е да овозможи *активирање* на ученикот и да го оспособи за *самостојна* работа врз текстот, како и на оние со поголем интерес за историјата да им овозможи поцелосно запознавање на минатото.

Историскиот атлас има посебна стручна и дидактичка вредност за активирање на ученикот во наставата по историја за стекнување на креативното историско сознание. Ако го изоставиме тоа исклучително важно наставно средство од историската содржина ќе биде тешко, па и погрешно просторно сфатена. Имено, историската карта најнапред служи за ориентација во историскиот простор, за утврдување на местата, крајот или земјата каде во одредено минато време некој народ или поединец живеел, се борел и создавал. Таа е, значи, единствено средство кое овозможува вистински одговор на прашањето каде нешто се работи, се свршило, наоѓало или случило. Имено, историските настани не се одигруваат само во одредено време и хронолошката средина на настаните и процесите, туку се врзани и за определен простор, така да визуелната комуникација, која му овозможува на историскиот атлас е незаменлива при усвојувањето на историската содржина. Исклучителна е вредноста на историскиот атлас и во развивањето на свесната мисловна *активност* на ученикот, за правилно мислење и заклучување, за комплексно разгледување, компарирање, за развиток на историското мислење, за оспособување на ученикот за самообразување и перманентно образование и за рационализација на наставата по историја.

Значи, улогата на историската карта не смееме да ја ограничиме само на локализирање на историските и природните појави бидејќи со тоа ја намалуваме нејзината дидактичка вредност како одлично наставно средство за активирање на ученикот во

процесот на повторувањето, обработката на новите содржини и систематизирање на градивото. Со тоа историските карти вреди да се обликуваат така да учениците можат самостојно да ги повторуваат, да се систематизира и компарира знаењето за:

— сместување, положба и природни услови на одредени држави:

— нејзината политичка и културна историја;

— битните обележа на економијата;

— ширењето и намалувањето на границите на одредени држави;

— истовремени настани во различни земји.

Очигледно е дека значењето на историскиот атлас за самостојна работа е речиси незаменливо. За жал, бројни се наставниците кои во наставата по историја не се служат со историскиот атлас или дидактички неадекватно го употребуваат.

Потпирајќи се на ученичкото предзнаење наставникот по историја учениците од V одделение систематски ќе ги воведува во читањето на историската карта, како што учителот во нижите одделенија ги учел да читаат и пишуваат. За да при тоа се развие или усоврши вештината и способноста, веројатно почнувајќи од предзнаењата стекнати во наставниот предмет познавање на природата и општеството. Ако учениците се здобијат со способност за читање на историската карта, како и за она што на картата го гледаат, можат со право да мислат и да заклучат дека успехот е постигнат. Недостатокот од карта не е можно да се надомести. Една кинеска поговорка вели: „Повеќе вреди да се види еднаш, отколку сто пати да се чуе“.

Завршувајќи го своето излагање би сакал уште еднаш да нагласам дека разгранетиот работен учебник по историја ако е успешно дидактички обликуван и ако адекватно се применува во наставата, дава исклучително бројни и функционални можности за активизација на ученикот во наставниот процес. Тоа е работно средство на богатата наставна интеракција и комуникација, а не „складиште“ на информации — готови знаења изложени сувопарно. Таков учебник во нашите услови на едукација може да го оствари потребното активирање на ученикот и интенциите на реформата на воспитанието и образование. А уште поголем степен на активизација на ученикот ќе овозможи повеќеизворната конструкција за настава по историја кон која треба да тежнееме.

Превел од српскохрватски јазик
Благој СТОИЧОВСКИ